Forum Politologiczne – Tom 7
INP UWM Olsztyn 2008

Lucjan Buchalik

WODZOWIE KURUMBÓW I ICH KRÓLESTWA (BURKINA FASO)[1]

THE KURUMBA'S CHIEFS AND THEIR KINGDOMS (BURKINA FASO)

Kurumbowie są rolnikami zamieszkującymi północną część Burkiny Faso oraz kilka wiosek w sąsiedniej Republice Mali. Określani są różnymi terminami, ich endoetnonim to: *Kurumba* (l.p. *Kurumdo*) lub *Koromfe* (*Kurumfe*)[2], w terenie można się również spotkać z określeniem *Fulse* (l.p. *Fulga*) – nadanym im przez dominujący na tym obszarze lud Mossi[3]. W 2001 roku liczbę Kurum-

[1] Niniejszy artykuł powstał na bazie własnych badań terenowych prowadzonych wśród Kurumbów od 1997 roku; posiłkowałem się również badaniami etnologów austriackich Anne-Marie Schweeger-Hefel i Wilhelma Staude, prowadzonymi w latach 60. XX wieku. Na końcu artykułu zamieszczono listę informatorów, w tekście powołując się na określonego rozmówcę stosuje się skrót „inf.".

[2] Jest to nazwa ich języka, czasem tego terminu używa się jako etnonimu.

[3] Dogonowie nazywają Kurumbów mieszkających w królestwie Pela – *Tellem*. Jest to nawiązanie do dawnej kultury Tellem rozwijającej się w Falezach Bandiagary do XV–XVI wieku. Peulowie nazywają ich *Kurminkobe*, natomiast Kurumbów z królestwa Karo nazywają *Deforo*, zob. G. Brasseur, G. Le Moal, *Cartes ethno-démographiques de l'Afrique Occidentale*, nr 3 et 4, Dakar 1963. Starsza warstwa społeczna Kurumbów, która jako pierwsza zasiedliła te tereny, nazywa siebie *Berba*, natomiast w języku *moore* (używanym przez Mossi) określa się ich mianem *Nioniosi* [inf. Sawadogo Almisi]. Terminy *berba* (j. *koromfe*) i *nioniosi* (j. *moore*) oznaczają autochtona. Określenie *Berba* będę stosował względem starszej warstwy społecznej Kurumbów, pierwszych rodów, które zasiedliły teren Lurum, natomiast termin *Nioniosi* względem autochtonów, z którymi zetknęli się Mossi.

bów szacowano na 196 100 osób[4]. Przeciętnie wsie Kurumbów liczą około 500 mieszkańców (dane uzyskane w prefekturze departamentu Pobe-Mengao w marcu 1998 roku).

Królestwo czy wodzostwo

Zdaję sobie sprawę z przewrotności tytułu niniejszego artykułu, dlatego też zanim zostaną przedstawieni wodzowie Kurumbów oraz historia ich wodzostw, warto zastanowić się nad terminami, którymi określamy organizmy społeczno-polityczne funkcjonujące w Afryce Zachodniej.

Kurumbowie założyli kilka niezależnych od siebie scentralizowanych organizacji politycznych, w literaturze określanych mianem królestw[5]. Termin ten wprowadzili etnolodzy austriaccy Wilhelm Staude (1961) i Anne-Marie Schweeger-Hefel (1962)[6]. Należy zdawać sobie sprawę z nieprecyzyjności tego terminu w odniesieniu do społeczeństw Afryki Zachodniej. W literaturze etnologicznej od dawna toczy się dyskusja na temat definicji państwa. Europejskie pojęcie państwa jest zdecydowanie inne od organizacji społeczno-politycznych nazywanych państwami, a funkcjonującymi w Afryce. Jan Vansina definiuje państwo afrykańskie (w epoce przedkolonialnej) jako suwerenną politycznie organizację, kierowaną przez władcę

[4] Według Summer Institute of Linguistics International w Burkinie Faso mieszka 196 tys. Kurumbów, a w Mali zaledwie 100. Ta ostatnia liczba jest zdecydowanie zaniżona. Według informacji uzyskanych w terenie od władz lokalnych, w okolicy malijskiego Yoro mieszka około 3 tys. Kurumbów [inf. mer Dinangorou Goro Agadou].

[5] W literaturze etnologicznej afrykańskie państwa przedkolonialne często nazywane są królestwami, mimo iż ziemia jest własnością wspólną, władca nie jest właścicielem ziemi i nie może rozdawać jej lennikom. W mojej pracy pojęcie państwo i królestwo traktuję jako synonim, problem ten porusza również J. Vansina, zob. J. Vansina J., *A Comparison of African Kingdoms*, „Africa" 1962, Vol. 32 (4), s. 324–335.

[6] Terminu tego używa także Michel Izard, zob. M. Izard, *Le Yatenga précolonial. Un ancien royaume du Burkina*, Paris 1985.

usankcjowanego sakralnie oraz posiadającego swych reprezentantów w terenie. Władca utożsamiany był z państwem a jego pomyślność z pomyślnością państwa. Teoretycznie posiadał on władzę nieograniczoną. Autor wyróżnia 5 stopni centralizacji królestw afrykańskich. Począwszy od królestw despotycznych, a skończywszy na królestwach federacyjnych. Analiza J. Vansiny jest tylko w niewielkim stopniu oparta na przykładach z Afryki Zachodniej. Jego klasyfikacji nie można automatycznie stosować względem królestw subsaharyjskich. Należy bowiem pamiętać, że istniały tam silne wpływy islamu[7].

Mapa nr 1: Teren badań

[7] J. Vansina, op. cit., s. 324–335.

Aby odróżnić państwo typu europejskiego od innych tego typu organizacji należałoby stosować termin wodzostwo[8]. Problem jednak polega na tym, że w literaturze etnologicznej granica między wodzostwem a państwem jest nieprecyzyjna. Dlatego niektóre twory polityczne istniejące w Afryce określa się mianem państwa lub królestwa. Część autorów, pragnąc podkreślić istniejące różnice między różnymi tworami państwowymi, proponuje używać terminu „państwa afrykańskie" lub „państwa plemienne"[9]. Michel Izard w swoich pracach poświęconych historii Yatengi używa terminu komendantury, dowództwa lokalne (*commandement local*), akcentując w ten sposób ich militarny charakter w odróżnieniu od wodzostw (*chéfférie*). Komendantury traktuje jako jednostki społeczno-polityczne tworzące państwo. Dowódca[10] takiej jednostki podlegał bezpośrednio władcy państwa – *Naba*. Chcąc rozszerzyć swe panowanie, *Naba* wysyłał wojska, aby utworzyły kolejne komendantury, które później były wcielane do istniejącego już państwa[11].

[8] W literaturze francuskiej termin ten stosuje się do „protofeudalnych form organizmów politycznych Czarnej Afryki", zob. R. Vorbrich, *Wodzostwo*, w: *Słownik Etnologiczny. Terminy ogólne*, pod red. Z. Staszczaka, Warszawa-Poznań 1987, s. 319–320. Przywódcę sprawującego władzę wodzostwa w artykule nazywa się wodzem.

[9] R. Vorbrich, op. cit., s. 369–370.

[10] Komendantury takie były zarządzane przez wodzów militarnych – *amiru* (j. *moore*).

[11] W tym miejscu właściwe jest zastosowanie terminów proponowanych przez Jean-Loupa Amselle'a, który w swoim artykule zamieszczonym w pracy *Au coeur de l'ethnie: ethnie, tribalisme et État en Afrique* omawia problemy ze stosowaniem „europejskiej" terminologii w odniesieniu do społeczeństw afrykańskich. J.-L. Amselle proponuje aby, opisując społeczności Afryki, używać nowych terminów, takich jak: łańcuchy społeczne, sieci handlowe, sieci społeczne, społeczeństwa wchłaniające czy społeczeństwa wchłaniane. Te dwa ostatnie terminy z punktu widzenia moich rozważań wydają się szczególnie interesujące. Omawiając przestrzenie państwowe, polityczne i wojenne, dochodzi do wniosku, że społeczeństwa znajdują się względem siebie w pewnych opozycjach. Z jednej strony są społeczeństwa wchłaniające, wcielające (*sociétés englobantes*), a z drugiej strony społeczeństwa wchłaniane, wcielane (*sociétés englobées*). Zilustrować to można przykładem silnej presji, którą wywoływały państwa (królestwa, wodzostwa) na społeczeństwa rolnicze. Miało to miejsce w przypadku nacisku

W niniejszym artykule, ze względu na istniejącą tradycję w literaturze przedmiotu, używać będzie się terminów państwo, królestwo, zaś władców królestw będę analogicznie nazywał królami, tak jak to czynili etnolodzy austriaccy.

Organizacja terytorialna Kurumbów

Wioskę Kurumbów tworzy kilka dzielnic, czasem oddalonych od siebie nawet o kilka kilometrów (Zana, Pobe-Mengao). Kiedy odległość staje się przeszkodą we wspólnym funkcjonowaniu wioski, powstają wioski niezależne od siebie (na przykład Oure-Rimaibe, Oure-Fulbe). Każda stara wioska ma swoich wodzów politycznych – *Ayo*[12], a jeśli jakaś wioska nie posiada swoich wodzów, to wodzowie wioski sąsiedniej rozciągają tam swoją władzę.

Najwyższą władzę polityczną w kraju sprawuje wódz[13] (król) – *Ayo*, który ma do pomocy tzw. małego wodza *Kesu* i kapłana *Falao*. *Ayo* całego kraju mianuje *Ayo* poszczególnych wiosek[14], którzy bezpośrednio mu podlegają, tworząc w ten sposób scentralizowaną władzę polityczną. W królestwie Pela wodzów wiosek określa się terminem *kuneyo*. *Ayo* jest królem-kapłanem; oprócz władzy politycznej ma także władzę religijną. Nie jest on jednak w pełni suwerenny, jego

państw Mossi na Kurumbów, mimo iż posiadali oni struktury państwowe. W momencie, kiedy nacisk społeczeństwa wchłaniającego słabnie, społeczeństwo wchłaniane odzyskuje swą energię, siłę i wydostaje się spod ucisku, zob. J.-L. Amselle, *Ethnies et espaces: pour une anthropologie topologique*, w: *Au coeur de l'ethnie: ethnie, tribalisme et État en Afrique*, ed. J.-L Amselle, E. M'Bokolo, Paris 1999, s. 14–29.

[12] Termin – *a yo* (j. *koromfe*) oznacza władcę. W literaturze używa się terminu *Ayo* pisanego razem, wielką literą, tak też zapisują to słowo Kurumbowie.

[13] Jako wodza będę traktował osobę pochodzącą ze starszyzny, wyróżniającą się stałym autorytetem, posiadającą władzę polityczną nad centralnym ośrodkiem władzy oraz podległymi terytoriami, mającą wyłączność do stosowania legalnego przymusu , zob. R. Vorbrich, op. cit., s. 369.

[14] *Ayo* wioskowi są wasalami *Ayo* całego kraju.

zależność od władców sąsiednich ludów można doskonale zauważyć w czasie elekcji[15].

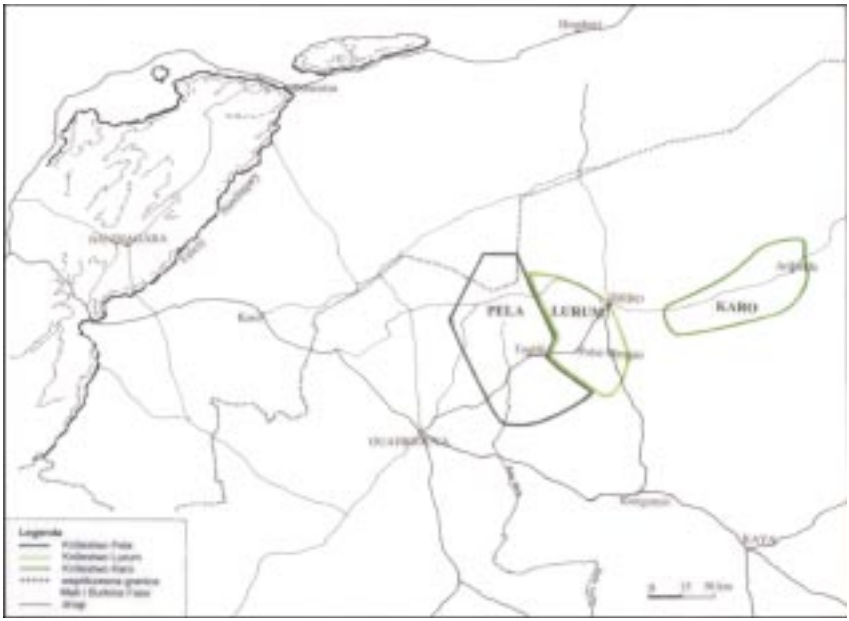

Mapa 2: Królestwa Kurumbów[16]

W wioskach Kurumbów ważną rolę odgrywają także władcy (panowie) ziemi – *Asendesa*[17]. Najważniejszy z nich rezyduje w stolicy kraju, a podlegają mu *Asendesa* poszczególnych wiosek. O ile władza *Ayo* jest nadawana przez władców ludu sąsiedniego, o tyle władza *Asendesa* pochodzi bezpośrednio od przodków [inf. *Asendesa* Sawadogo Sino, Sawadogo Palogoba].

[15] Inf. *Ayo* Konfe Boulia, por. W. Staude, *La structure de la chefferie chez les Kouroumba de Louroum (Haute-Volta septentrionale)*, „Anthropos" 1962, Vol. 57, s. 757–778; A.-M. Schwegeer-Hefel, W. Staude, *Die Kurumba von Lurum*, Wien 1972.

[16] Mapa przedstawia orientacyjne granice królestw, co wynika z charakteru osadnictwa Kurumbów.

[17] Szef ziemi, w j. *koromfe* – *a sende* – ołtarz (*a sene* – ziemia), *sa* – właściciel.

W toku swej historii Kurumbowie stworzyli trzy niezależne od siebie królestwa[18] (mapa nr 2).

• Pela – najbardziej wysunięte na zachód, ze stolicą w Toulfe, rządzone przez *Pelayo*[19]; podległymi mu wioskami zarządzają *Kuneyo* [inf. *Pelayo* Ganame Yamnea *Nabasano*][20].

• Lurum – w centralnej części kraju Kurumbów, ze stolicą w Pobe-Mengao, rządzone przez *Lurumyo*[21], który panuje bezpośrednio nad 47 wioskami, tylko w Zana znajduje się *Ayo* bezpośrednio mu podległy [inf. *Lurumyo* Konfe Hamidou *Sigiri*].

• Karo[22] – najbardziej na wschód wysunięta część kraju Kurumbów, ze stolicą w Aribinda, rządzone przez *Karyo*; któremu podlegają bezpośrednio wszystkie wioski w okolicy Aribinda i Belehede [inf. *Karyo* Maiga Belko].

Prawdopodobnie w przeszłości dominującym królestwem było Lurum, o czym świadczy fakt posiadania przez nie najdłuższej historii z rozbudowaną legendą królewską. Obecnie *Pelayo* i *Karyo* podkreślają swoją niezależność od *Lurumyo*, ten ostatni twierdzi jednak, że jest najważniejszy i uważa się za zwierzchnika obu sąsiadów. Twierdzi również, że „bóg[23] Lurum jest najmocniejszy" i jemu powinno się składać ofiary [inf. *Lurumyo* Konfe Hamidou *Sigiri*].

---

[18] Za królestwo uważa się nie obszar, który może być zamieszkały przez różne ludy (głównie Mossi, Peul), lecz wioski uznające podległość poszczególnych wodzów.

[19] Władca królestwa Pela. *Pela* w j. *koromfe* – skała (od tego słowa pochodzi też nazwa królestwa), *yo* – władca [inf. Ganame Hassami].

[20] W przypisie podano jednego, najważniejszego informatora, wiedza jednak na ten temat jest powszechna.

[21] Władca królestwa Lurum. Nazwa kraju Lurum pochodzi od słowa *lurumi* w j. *koromfe* – kiedy przebili żelazny dom, *yo* – władca [inf. Sawadogo Almisi]. *Lurumyo* to pełna nazwa władcy kraju Lurum. W literaturze (głównie etnolodzy austriaccy) używa się terminu *Ayo*, tak też najczęściej nazywają go poddani. W niniejszej pracy, aby łatwiej odróżnić tych trzech władców królestw, będę używał nazw: *Pelayo*, *Lurumyo*, *Karyo*. Słowa *Ayo* będę używał albo względem władcy mitycznego, bliżej nieokreślonego, albo względem władcy wioski, mniej ważnego.

[22] Nazwa Karo pochodzi od żniw, które tam wypadają nieco wcześniej (październik) niż w pozostałych dwóch królestwach Kurumbów.

[23] W wywiadach informatorzy często używają francuskiego słowa *fétiche* oznaczającego bożka, fetysza. Tego samego słowa używają również na określenie ołtarza, a nie używają francuskiego słowa *autel*.

Królestwa Kurumbów

Zanim Mossi, lud dominujący obecnie na obszarach zamieszkałych przez Kurumbów, utworzyli w XV wieku swoje państwa, Kurumbowie zakończyli już swoją wędrówkę z praojczyzny. Współcześni informatorzy zgodnie lokalizują ją w okolicy dzisiejszej Tery (Niger). Po przybyciu na obecny teren zamieszkania utworzyli królestwa. Najstarszym z nich jest prawdopodobnie Lurum, nieco później (na zachód od Lurum) powstało królestwo Pela oraz królestwo Karo na wschodzie (mapa nr 2). W rejonie Aribindy (królestwo Karo) Kurumbowie osiedlili się najwcześniej, jednak proces formowania się królestwa trwał stosunkowo długo. Królestwo Karo znajduje się w znacznej odległości (około 100 km) na wschód od Lurum. Obszar ten jest pustkowiem przemierzanym tylko przez pasterzy Peul i ich stada. Królestwa Kurumbów nie stanowią zwartego obszaru.

I. Królestwo Lurum

Pojęcie Lurum można analizować w kontekście metafizycznym i politycznym. W kontekście metafizycznym oznacza coś, co powstało ze związku przybyłej z nieba rodziny Konfe i zrodzonej na Ziemi rodziny Sawadogo[24]. Z politycznego punktu widzenia Lurum nie oznacza konkretnego zwartego terytorium, lecz 47 wiosek uznających zwierzchność *Lurumyo* [inf. *Lurumyo* Konfe Sigiri][25]. Zakres znaczenia pojęcia Lurum może objaśnić znak Lurum – krzyż wpisany w koło. Znaki Lurum można czasami znaleźć wyryte na skałach. Informatorzy mówią: „Nie wiemy, kto zrobił ten znak; kiedy się urodziliśmy, ten znak już był. Ten znak był zawsze. Nikt go nie może zrobić. Aż do dzisiaj *Ayo* zabija kurczaka w czasie nowego roku, aby złożyć ofiarę na znaku" [inf. Sawadogo Almisi]. Informa-

[24] A.-M. Schweeger-Hefel, *Approches historiques des Nyonyosi en Haute-Volta*, „Zeitschrift für Etnologie" 1983, Bd. 108 (1), s. 80.

[25] *Lurumyo*, wymieniając wioski należące do Lurum, wymienia także wioski należące dziś do królestw Karo i Pela.

torzy wyraźnie akcentują, że czymś innym jest „oryginalny" znak Lurum wyryty na skałach, a czymś innym jego „kopie" wykonywane współcześnie na bębnach. „[...] znak Lurum, jeśli go znajdziecie na skałach, jest to dzieło boga, ale jeśli znajdziecie go na bębnach królewskich wodza Lurum, jest to wykonane przez nas" [inf. *Asendesa* Sawadogo Sino, Sawadogo Almisi].

Teren obecnego królestwa Lurum nie był, co prawda, pierwszym obszarem zaludnionym przez Kurumbów w dorzeczu Białej Wolty, ale to właśnie tutaj powstało pierwsze z królestw Kurumbów. Tradycja ustna dość szczegółowo opisuje proces powstawania królestwa, wspomina też o pierwszych jego mieszkańcach. Cały teren jest usiany śladami osadnictwa wyprzedzającego osadnictwo Kurumbów. Niestety, nie przeprowadzono dotychczas planowych, kompleksowych badań archeologicznych, dlatego wiedza na temat wcześniejszego osadnictwa jest skromna.

1. *Berba* – autochtoni Lurum

Berba[26] dominowali w Lurum od momentu przybycia aż do wylądowania „żelaznego domu". Według A-M. Schweeger-Hefel Lurum

[26] *Berba* (j. *koromfe*) – *Nioniosi* (j. *moore*) – *autochtone* (j. francuski) – tubylec. Nazwa *Berba* oznacza w języku *koromfe* „ci, którzy tam byli najpierw" [inf. Sawadogo Almisi, por. A. Stöâel, *Zur geschichte der Nyonyose in Riziam und Ratenga, Burkina Faso*, „Archiv für Völkerkunde" 1986, Bd. 40, s. 93]. Podobnie słowo *nioniosi* w języku *moore* oznacza „ludzi, którzy byli tu wcześniej", czyli osadników spotkanych przez Mossi w momencie podboju. Terminu *Nioniosi* na określenie najstarszej ludności używa się nie tylko w Lurum, ale na wielu obszarach północnej części Burkiny Faso. *Nioniosi* są dla Kurumbów tym, czym Kurumbowie są dla *Nakombse* (warstwa arystokratyczna u Mossi, potomkowie władcy), to znaczy zasymilowanymi autochtonami, którym nowa władza powierzyła kult ziemi, oddzielając w ten sposób religię od polityki, zob. J.-Y. Marchal, *Vestiges d'occupation ancienne au Yatenga (Haute Volta). Une reconnaissance du pays Kibga*, „Cahiers ORSTOM" Série Sciences Humaines, 1978, Vol. 15(4), s. 480. Termin Kurumba może również oznaczać najstarszy lud. Według L. Homburgera słowo „kuru" lub „kulu" w wielu językach afrykańskich oznacza „stary", może też oznaczać najstarszy lud lub notabla, zob. G. Dieterlen, *Note sur les Kouroumba du Yatenga Septentrional*, „Journal de la Société des Africanistes" 1939, Vol. 9, s. 182. W jednym i drugim przypadku mamy do czynienia z autochtonami.

powstało wraz z przybyciem *Berba* (*Nioniosi*)[27]. Moim zdaniem, nie można używać określenia Lurum dla organizmów społeczno-politycznych, które istniały w czasach przed wylądowaniem mitycznego „żelaznego domu". Lurum powstało wraz z otwarciem „żelaznego domu", a nie wraz z przybyciem *Berba*. Wskazują na to cytowane już wcześniej słowa informatora: „*Lurumi* – oznacza „kiedy przebili żelazny dom" [inf. Sawadogo Almisi]. Czyli z Lurum mamy do czynienia, wraz z pojawieniem się rodu Konfe, który w myśl mitu przybył w „żelaznym domu".

Według tradycji ustnej pierwsi ludzie[28], którzy zamieszkiwali Lurum, wyszli ze szczeliny skalnej znajdującej się w samotnej skale w pobliżu Sisse. Tymi pierwszymi ludźmi byli Sawadogo: „cała rodzina Sawadogo wyszła z Sisse, dlatego muszą składać tam ofiarę" [inf. Sawadogo Almisi]. Można też spotkać informację, że pierwszym miejscem, gdzie pojawił się ród Sawadogo, oprócz Sisse jest też Irimpelle. „Tam, skąd przyszła rodzina Sawadogo, to Sisse tam jest jedno miejsce i Irimpelle to jest drugie miejsce" [inf. Sawadogo Kirsyamba]. Chcąc podkreślić, że *Berba* byli pierwsi na ziemi, informator stwierdza, że „Bóg zaczął tworzyć ludzi od tubylców, to znaczy *Berba*, *Nioniosi* w języku *moore*. Bóg najpierw stworzył *Berba*, zanim stworzył wszystko inne" [inf. Sawadogo Almisi, *Asendesa* Sawadogo Sino][29].

Ze względu na to, że byli pierwszymi ludźmi na ziemi, zostali „panami ziemi" [inf. Sawadogo Almisi, *Asendesa* Sawadogo Sino]. Na terenie Lurum pierwszym (najstarszym) rodem są Sawadogo i to ich określa się mianem *Berba*.

[27] A.-M. Schweeger-Hefel, *Approches*..., s. 80–81.

[28] Mam na uwadze ciągłość osadnictwa. Przed przybyciem *Berba* terytorium Lurum było zamieszkałe.

[29] Mit zanotowany w latach 30. XX wieku w okolicy Aribindy wywodzi swój początek rodu Sawadogo od geniusza wody – węża *Domfe* – który sprowadził z nieba nosiciela ziaren prosa. Następnie sprowadził człowieka z deszczem, wiatrem i dwudzielną siekierą. Człowiek ten stał się bogaty i posiadał liczną rodzinę. Po jego śmierci, dokonując podziału dóbr doczesnych pośród dzieci, zapomniano o już zamężnej córce. Kiedy ta przybyła do zagrody ojca, do rozdzielenia pozostały tylko cztery wiatry. Córka przyjęła wiatry mówiąc, że przekaże je swoim dzieciom. Kiedy urodziła pierworodnego syna, dała mu imię Sawadogo „chmura", a po jego śmierci jego potomkowie dostali cztery wiatry w spadku. Wszyscy Sawadogo twierdzą, że pochodzą od tej kobiety, zob. G. Dieterlen, op. cit., s. 183.

Ród Sawadogo, należąc do *Nioniosi*, czyli autochtonów Lurum, wybiera spośród najstarszych[30] mężczyzn kapłana pełniącego funkcję pana ziemi – *Asendesa*. Zawsze jest on wybierany spośród członków rodu Sawadogo i tradycyjnie jest opiekunem najważniejszego dla wszystkich *Nioniosi* fetysza [inf. *Asendesa* Sawadogo Sino, Sawadogo Almisi]. Podstawowe jego zadanie polega na zapewnieniu ziemi płodności. „Dawniej, kiedy nie było deszczu, ludzie przynosili ofiary *Asendesa* i mówili, żeby poprosił o deszcz. Ale teraz, wraz z religią muzułmańską, nie ma już tego" [inf. Ganame Noma]. „Szef ziemi w pewnym sensie opiekuje się obyczajami. Kiedy zbliża się pora deszczowa, zobowiązany jest zapytać szefa okręgu[31], co należy przygotować do dobrego przeżycia sezonu" [inf. *Karyo* Belko Maiga]. Ta ostatnia wiadomość przedstawiona przez władcę – *Karyo*, służy zapewne podniesieniu jego prestiżu. W rzeczywistości „pan ziemi" jest niezależny od wodza pełniącego funkcje polityczne. Rolę kapłana *Asendesa* określa mit, którego akcja dotyczy czasów, kiedy pojawia się ród Konfe. Wtedy to doszło do konfliktu między rodami, w konsekwencji czego nastąpił podział kompetencji między poszczególne rody.

2. Przybycie rodu Konfe

Młodszą warstwę osadniczą Kurumbów, pełniących aktualnie władzę polityczną, reprezentuje królewski ród Konfe. Ich pojawienie się na ziemi i pełnienie funkcji politycznych sankcjonuje mit o „żelaznym domu". Tak jak w przypadku wielu mitów, nie posiada on jednolitej wersji. Najpopularniejsza wersja mówi o tym, że „żelazny dom" pojawił się w buszu w niewielkiej kępie baobabów, nieopodal dzisiejszej miejscowości Oure Rimaibe. Pierwsza zobaczyła „żelazny dom" siostra Game[32] Sawadogo i wróciła do domu, aby o tym powia-

[30] Najczęściej funkcja ta przechodzi z ojca na syna.

[31] Wodza pełniącego funkcje polityczne, w tym przypadku *Karyo*.

[32] Pierwszy człowiek na ziemi miał 3 imiona: Game, Konde i Solakai, co w j. *moore* znaczy – nie należę do nikogo [inf. Sawadogo Almisi, *Asendesa* Sawadogo Sino]. W innym miejscu ci sami informatorzy twierdzą, że Game i Konde byli braćmi.

domić braci. Ganame zabrał swoją siekierkę o dwóch ostrzach i wraz z bratem Konde oraz siostrą udali się do Oure, gdzie wylądował „żelazny dom". Za pomocą siekiery otworzyli „żelazny dom" i wyszło z niego pięć osób [inf. *Asendesa* Sawadogo Sino, Sawadogo Almisi]. Byli to *Ayo* Sandigsa – wódz, *Kesu* – zastępca wodza, *Falao* – kapłan, Zembu Idrisa – wykonujący uprząż dla konia *Ayo* i Yarse – kowal [inf. *Lurumyo* Konfe Hamidou *Sigiri*].

Według jednej z wersji mitu między rodami *Ayo* Sandigsa (Konfe) i Game (Sawadogo) doszło do walki o władzę. Była to wojna na przemienienia; kiedy Game zamienił się w małego ptaka, *Ayo* zamienił się w krogulca. Podobnych przemienień było wiele, ale w końcu zwaśnione rodziny pogodziły się. Game dał *Ayo* swoją siostrę za żonę. Konfe zostali wodzami (królami) i osiedlili się w Oure, a Sawadogo władcami ziemi (*Asendesa*) i pozostali w Sisse[33]. Te dwie wymienione miejscowości jako pierwsze zostały zasiedlone przez Kurumbów w kraju Lurum. Pierwotny obszar Lurum to tereny znajdujące się między przestrzenią Sawadogo (obszar od Sisse po Irimpelle) a przestrzenią Konfe (Oure). O ile z określeniem obszaru Lurum nie ma specjalnego problemu, o tyle określenie czasu okazuje się znacznie trudniejsze.

A.-M. Schweeger-Hefel zauważyła, że podczas ceremonii składania ofiary recytuje się imiona władców ziemi. Analizowała te recytacje wielokrotnie i w rezultacie doszła do wniosku, że w różnych wioskach znają od 19 do 21 imion „władców ziemi"[34]. Porównała uzyskane informacje z liczbą stell na cmentarzach w różnych wioskach, gdzie wodzowie mają osobne cmentarze. Wystąpiły pewne rozbieżności. Dlatego do dalszych rozważań przyjęła, że było 18 *Ayo* i każdy panował 20–21 lat. „Liczba 18 *Ayo* Lurum wskazuje, że *Ayo* Sandigsa zstąpił z nieba w „żelaznym domu" w 1530 roku. Wyliczanie 21 *tengsaba* Lurum daje rok 1533, kiedy Kunde (Konde) Sa-

[33] A.-M. Schwegeer-Hefel, W. Staude, op. cit., s. 22–23.

[34] W Yatendze, gdzie prowadziła swe badania, często władca ziemi i *Ayo* to ta sama osoba.

wadogo został pierwszym szefem ziemi Lurum. Różnicę 3 lat potwierdza nam mit o walce pomiędzy dwiema grupami [...]"[35]. Autorka nie precyzuje dlaczego uważa, że Ayo panowali przeciętnie 20–21 lat, nie znamy długości panowania poszczególnych władców. Możemy przyjąć dane orientacyjne, ale wtedy nie uzyskamy szczegółowych dat.

Można przyjąć inną metodę obliczania czasu powstania Lurum. W XX wieku panowało 6 władców, można przyjąć, że z podobną częstotliwością zmieniali się także w poprzednich stuleciach[36]. Obecnie panujący Konfe Hamidou *Sigiri* uważa się za 43.[37] *Lurumyo*. Gdyby przyjąć to za pewnik, można dokonać pewnych obliczeń: 43 *Lurumyo* : 6 *Lurumyo*/stulecie = 7 stuleci[38].

W takim wypadku tradycja ich władzy może sięgać XIII wieku. Powyższe obliczenia są zgodne z pierwszymi doniesieniami na temat powstawania państw Mossi, również z XIII wieku pochodzą pierwsze informacje na temat Kurumbów w dorzeczu Białej Wolty.

Królestwo Lurum wielokrotnie było atakowane przez potężniejszych sąsiadów, głównie Mossi z królestwa Yatenga oraz Peulów z Djilgodji. Efektem tych XVIII- i XIX-wiecznych wojen[39] jest pewna zależność *Lurumyo* od sąsiadów (państw Mossi i Djilgodji). Istniejące we wschodniej części ówczesnego Lurum państwo Djilgodji zdomi-

---

[35] A.-M. Schweeger-Hefel, *Approches*..., s. 80. Cytowana autorka znalazła też wioski, w których genealogie rodów wodzowskich sięgają 27, a nawet 31 pokoleń. Może to wskazywać, iż wioski te powstały w latach 1330–1410, zob. A.-M. Schweeger-Hefel, *Approches*..., s. 84, 88.

[36] Uwzględniam 3-letnie okresy między śmiercią Ayo a wyborem jego następcy. W XX wieku panowali *Lurumyo*: Ligdi, Wobgo, Tanga, Sinda, Kom i Sigiri [inf. Sawadogo Almisi, Boena Daogo].

[37] Tyle też, według informatorów, grobów *Lurumyo* znajduje się przy „żelaznym domu" w Oure. Nawet jeśli *Lurumyo* umrze daleko od Oure (co było szczególnie istotne w czasach niepokojów), jego ciało jest transportowane na cmentarz w Oure. „Jeśli szef Lurum umarłby gdzieś daleko, trzeba przenieść go do Oure, by go tam pochować. Wszyscy szefowie Lurum pochowani są w Oure. Jest ich 42, ja będę 43." [inf. *Lurumyo* Konfe Hamidou *Sigiri*].

[38] Ten współczynnik będzie jeszcze kilkakrotnie wykorzystywany w dalszej części artykułu.

[39] Prawdopodobnie były to czasy panowania *Lurumyo* Dabow [inf. Sawadogo Adama].

nowało Lurum w latach 1730-1750. Później nastąpił okres niepokojów i Kurumbowie byli zmuszeni do opuszczenia swoich siedzib.

Powrót z wygnania[40] jest pierwszym wydarzeniem dającym się datować w miarę precyzyjnie. Kurumbowie wracają do Lurum w czasach panowania *Lurumyo* Samana[41] [inf. Sawadogo Almisi, *Asendesa* Sawadogo Sino]. Jest to też pierwszy *Lurumyo*, którego możemy kojarzyć z konkretnymi wydarzeniami historycznymi oraz określić czas jego panowania. Powrót z wygnania miał prawdopodobnie miejsce w latach 1893–1895, kiedy to Francja podbijała tereny dorzecza Białej Wolty[42]. Po przybyciu do Pobe-Mengao *Lurumyo* osiedlił się w dzielnicy Selgue[43], połączył małe rozproszone zagrody Konfe i w ten sposób utworzył nowe centrum Lurum. Według współczesnych informatorów Samana, który zmarł w 1902 roku, był drugim z kolei *Lurumyo* panującym w Mengao. Pierwszego *Lurumyo* informatorzy nie potrafią wymienić [inf. Sawadogo Almisi].

II. Królestwo Pela

Królestwo Pela[44] powstało na terytoriach Lurum, opanowanych drogą pokojową przez rozwijające się królestwo Yatenga. Pierwotni

---

[40] Kurumbowie zmuszeni do ucieczki przez Peulów, schronili się najpierw w Riziam, a potem w Ratenga, skąd wrócili do swych dawnych siedzib, zob. L. Buchalik, *Historia Kurumbów z Lurum (Burkina Faso)*, „Materiały Zachodnio-Pomorskie" 2000, t. 46, s. 613–614.

[41] Prawdziwe imię Usuna lub Gusina. Początek jego panowania sięga 1860 roku.

[42] A.-M. Schwegeer-Hefel, W. Staude, op. cit., s. 473.

[43] Dzielnica królewska w Pobe-Mengao, zamieszkała głównie przez Konfe. Tutaj rezyduje *Lurumyo*. Jeśli *Lurumyo* zostanie wybrany spośród mieszkańców Selgue, jego zagroda staje się zagrodą królewską. Jeśli *Lurumyo* zostanie wybrany spoza mieszkańców Selgue, Kurumbowie budują mu zagrodę na terenie Selgue, do której się przeprowadza, zob. A.-M. Schweeger-Hefel, *Les insignes royaux des Kouroumba*, „Journal de la Société des Africanistes" 1962, Vol. 32 (2), s. 292.

[44] Współcześnie w skład królestwa Pela wchodzi 30 wiosek [inf. *Pelayo* Ganame Yamnea *Nabasano*].

mieszkańcy, Dogonowie i Kurumbowie, żyjący tam przed przybyciem Mossi, zostali albo wygnani, albo zasymilowani przez Mossi. Później dotarła tam druga fala migracyjna Kurumbów, w wyniku czego powstało współczesne królestwo Pela. O późnym przybyciu obecnych Kurumbów może świadczyć fakt, że od czasów założenia – obecnej stolicy – Toulfe – panowało tylko 15 *Pelayo*. Obecna granica między królestwami Lurum a Pela to jednocześnie granica między Yatengą (Mossi) a Djilgodji (Peul). Jest to wynik walk toczonych między Mossi i Peulami o wpływy w królestwach Kurumbów. Mossi podporządkowali sobie królestwo Pela, a aulowie królestwo Lurum.

1. Założenie królestwa

Przed przyjściem do Toulfe Kurumbowie Pela mieszkali w Tile[45]. Wśród informatorów jest to wiedza dość powszechna. Wioskę Tile założył *Pelayo* Tao; prawdopodobnie miało to miejsce w I połowie XVIII wieku. Obliczeń można dokonać na podstawie listy *Pelayo* zamieszczonej w kronice Toulfe zredagowanej przez Georgese'a Ganame oraz informacji uzyskanych od ostatniego (zmarłego 15.09.2006) *Pelayo*[46]. Jeśli wspomnianą listę potraktujemy jako kompletną, to możemy dokonać pewnych obliczeń. Uwzględniając wcześniejsze założenie, że w stuleciu panuje 6 władców, to 15 *Pelayo* : 6 *Pelayo*/stulecie = 2,5 stulecie. „W czasie rządów *Pelayo* Tao królestwo przeżyło rozkwit. Znajdowały się tam stada tłustych baranów"[47]. Doszło jednak do wojny bratobójczej. „[...] wojny pomiędzy grupami etnicznymi rozproszyły ich. [Było to] Przed kolonizacją. [Wtedy] Dogono-

[45] Nazywana też Dolle-Wo, co oznacza wzgórze. Dzisiaj ruiny niedaleko Ouendoupoli, dla Kurumbów ważne ze względu na miejsce pochówku *Pelayo* i obecność jego sanktuarium [inf. Ganame Mammoudou]. Podobnie jak Oure dla *Lurumyo*.

[46] Lista *Pelayo*: Tao, Markaboule, Sibiri, Bayouri, Pam Naabo, Seem, Konsien, Sammade, Davekian, Mangouba, Yanaga, Tindaogo, Nawuduba i Yamnea, zob. G. Ganame, *Historique de village de Toulfe depuis sa creation*, Toulfe 2004 (rękopis); inf. *Pelayo* Ganame Yamnea *Nabasano*.

[47] G. Ganame, op. cit.

wie byli w Tile jako sąsiedzi" [inf. *Pelayo* Ganame Yamnea *Nabasano*]. Informatorzy, chcąc stwierdzić, że coś było bardzo dawno, używają terminu „przed kolonizacją", czyli poza zasięgiem ich pamięci osobistej. Za pomocą takiego terminu starają się „datować" przybycie z Tile, odejście Dogonów itp. Na uwagę zasługuje również fakt, że wymienia się Dogonów jako mieszkańców Tile, czyli pierwszych mieszkańców przyszłego królestwa Pela.

Najważniejszym rodem, uważanym za najstarszy, są Ganame[48], których przedstawiciele piastują funkcje *Pelayo*. W tradycji ustnej nie ma żadnych śladów, aby inny ród pełnił tę funkcję. Aktualny *Pelayo* uważa się za 43. władcę[49]. Potrafią jednak wymienić tylko ostatnich 15 władców, czyli do czasów *Pelayo* Tao i rozkwitu Tile. Tradycja 43 władców pozwala umiejscawiać ich wraz z królestwem Lurum lub też wywodzić ich ze wspólnego pnia, co jest bardziej prawdopodobne. W ich tradycji nie funkcjonuje mit etiologiczny podobny do tego, który jest w królestwie Lurum. Niewykluczone, że pierwsi *Pelayo* i *Lurumyo* to ci sami władcy, wymieniani przez mit etiologiczny z Lurum. Można więc przyjąć, że *Ayo* Sandigsa, który wyszedł z „żelaznego domu", jest przodkiem *Lurumyo* i *Pelayo*. *Pelayo* posiada wiedzę na temat mitu o „żelaznym domu", wie, gdzie jest Oure, ale mówi, że to dotyczy Lurum, a nie Pela. Podkreśla w ten sposób niezależność Pela[50] od Lurum [inf. *Pelayo* Ganame Yamnea *Nabasano*]. *Lurumyo* ma inne zdanie na ten temat. „Wo-

[48] Innym ważnym w społeczeństwie Kurumbów Pela rodem jest spokrewniony z Ganame ród Younga, z którego grona jest wybierany zawsze *Kota* (odpowiednik *Asendesa* w Lurum). Jest on kapłanem – „władcą ziemi", składa ofiary, a po śmierci *Pelayo* przez trzy lata pełni jego funkcję aż do wyboru nowego *Pelayo*. Rody Boena i Yobao (w języku *koromfe* znaczy „mama, która jest więcej warta od taty") odgrywają szczególną rolę w czasie pogrzebu *Pelayo*.

[49] Podobnie uważa *Ayo* Ganame Tenga z Yoro, chociaż potrafi wymienić tylko pięciu swoich bezpośrednich poprzedników [inf. *Ayo* Ganame Tenga].

[50] Innym argumentem na niezależność Pela od Lurum jest fakt, że oficjalnej intronizacji *Pelayo* dokonuje rezydujący w Sabse władca Riziam. „Mam swoje wodzostwo w Sabse. [...] Wodzostwo z Toulfe jest ważniejsze" [inf. *Pelayo* Ganame Yamnea *Nabasano*].

dzowie z Zana, Mengao, Babe*[51], Toulfe*, Chitao* (Titao), Dumna, Soli*, Tibo*, Sege (Seguenega), Dere, Derhogo, Dandumbara, Sobuna, Meene, Tuge. To są wszyscy szefowie Kurumbów, to są *Ayo*. [...] To ja jestem najważniejszy, pozostali *Ayo* to mali *Ayo*. Ja zarządzam wszystkimi małymi *Ayo*. [...] Dawniej wszyscy Kurumbowie wyszli z Lurum, a później się rozsypali [...] Dawniej szef Lurum zarządzał tym wszystkim. Po przyjściu Mossi rozproszyli się. [...] Mossi przyszli z siłą i dlatego się rozproszyli. Odtąd każda wioska ma swojego szefa" [inf. *Lurumyo* Konfe Hamidou *Sigiri*]. Spór między obydwoma wspomnianymi wodzami ma oczywiście podłoże ambicjonalne, niemniej w świetle powyższych faktów możemy uważać, że królestwo Lurum jest starsze. W Lurum za rozproszenie Kurumbów winią Mossi.

2. Kronika z Toulfe

Mit mówiący o powstaniu Toulfe i założeniu królestwa Pela został zapisany w kronice Toulfe, zatytułowanej przez autorów „Historia wioski Toulfe od jej początków"[52]. Kronika opisuje historię założenia królestwa Pela. Dwóch braci mieszkających w Tile w czasach panowania *Pelayo* Tao pokłóciło się z powodu kury, w wyniku czego doszło do wojny i zniszczenia Tile[53]. Wezwana na pomoc „ciotka" (siostra) Yan wzięła najmłodszego z ocalałych braci – Markaboulé, insygnia władzy[54] i uciekła szukać schronienia w Riziam. Kiedy

[51] * – miejscowości znajdujące się w kraju Pela

[52] Redaktorem wydania był G. Ganame, nie mieszkający aktualnie w Toulfe. Prawdopodobnie on też posiada oryginał, w Ouahigouya wykonał kserokopie, z którymi mogłem się zapoznać w Toulfe. Kronika liczy sobie 18 stron, są to luźne kartki wyrwane z zeszytu [format B-5] zapisane odręcznie i ponumerowane. Kronika jest napisana w języku francuskim używanym w Burkina Faso. Redaktor na pierwszej stronie wyraźnie zaznacza, że jest to zapis „historii mówionej", którego dokonano 6 września 2004 roku. Współautorami kroniki są starsi ludzie pamiętający historię, wioskowi nosiciele wiedzy. Jednym z nich jest *Pelayo*, który udostępnił kronikę i pozwolił ją sfotografować.

[53] Kłótnię o kurę jako powód wojny podnosi także informator z Dotoki [inf. Maiga Yembraogo].

Markaboulé stał się dorosły, król Riziam mianował go wodzem Kurumbów. Mit zapisany w kronice dość szczegółowo opisuje problemy, z którymi spotykał się młody władca. Kończy się wraz z utrwaleniem władzy przez Markaboulé oraz założeniem współczesnego Toulfe przez jego wnuka Senongo. Kronika przedstawia także listę władców panujących przed okresem kolonialnym oraz po wkroczeniu Francuzów.

III. Królestwo Karo

Tereny dzisiejszego królestwa Karo były pierwszym miejscem, gdzie osiedlali się Kurumbowie po opuszczeniu Tery. Królestwo powstało tu zdecydowanie później, w wyniku o wiele bardziej skomplikowanych procesów niż te, które przebiegały w Lurum czy Pela. Prawdopodobnie w XIII i XIV wieku Kurumbowie mieszkali także na północ od Aribindy, jednak zostali zepchnięci przez Songajów. W konsekwencji czego Kurumbowie z Aribindy kierowali się na zachód, przenikając do kraju zamieszkałego przez Dogonów, aż do Yatengi. Nie było to jednak przenikanie pokojowe. Kurumbowie i Songajowie z Aribindy napadali i rabowali Dogonów zamieszkujących w Yatendze[55].

1. Autochtoni królestwa Karo

Zagadnieniom pierwszych mieszkańców regionu Aribindy wiele uwagi poświęcili Georges Dupré i Dominique Guillaud. Według spisanej przez nich tradycji ustnej pierwszymi ludźmi byli Pote Samba[56], którzy żyli w Aribindzie przed przyjściem obecnych mieszkańców. Grzebali swoich zmarłych w urnach, drążyli studnie, potrafili

[54] Kradzież insygniów władzy, na terenie Burkiny Faso, jest popularnym wątkiem w literaturze ustnej.

[55] J.-Y. Marchal, op. cit., s. 478.

[56] W języku *koromfe* (dialekt wschodni używany w okolicy Aribindy) *pote samba* oznacza pierwszych przodków (nie istnieje liczba pojedyncza) [inf. Maiga Boukare].

też wytapiać metal, a odeszli z Aribindy w czasie wielkiego głodu. Ludzie byli wtedy tak głodni, że jedli miąższ kalebas i liście drzew. Niestety, niewiele wiemy o tym ludzie; prawdopodobnie byli to Dogonowie lub ich przodkowie. W okresie Pote Samba, który trwał prawdopodobnie od III do XVIII wieku, można wyróżnić dwie fazy. W pierwszej fazie istniało niezhierarchizowane społeczeństwo chłopskie zajmujące się rolnictwem i hodowlą, którego miejsca zamieszkania ze względów bezpieczeństwa znajdowały się w urwiskach skalnych (wieś Diamon) lub w ich pobliżu. Faza druga charakteryzuje się nie tylko dominacją najeźdźców nad rolnikami, lecz także ich ochroną przez najeźdźców, dzięki czemu wioski mogły przenieść się na równinę[57].

Pierwszymi rodami Kurumbów, którzy się tam osiedlili, są rody Tiron oraz Irge. Przybyły one prawdopodobnie wraz z pierwszą falą osadniczą Kurumbów, bezpośrednio z praojczyzny Tera. Tiron byli pierwszymi Kurumbami, którzy osiedlili się w okolicach Aribindy, dlatego nazywa się ich „prawdziwymi Kurumbami[58]" [inf. Duna Ousman]. Według informatorów „ród ten zstąpił z Nieba na Ziemię na skałę Wasa[59] za pomocą łańcucha" [inf. Maiga Nangoma]. Obecnie zamieszkuje osobną dzielnicę w Aribindzie, a rodzina liczy około 30 osób [inf. Tiron Seme]. Z czasem jednak, w wyniku bliżej niesprecyzowanych rozwiązań siłowych, ród Tiron utracił swoją władzę. „Kiedy Tiron przybyli tutaj, chowali się przed *Kesu*[60], którzy] przy-

[57] G. Dupré, D. Guillaud, *Archéologie et tradition orale: contrubition a l'histoire des espaces du pays d'Aribinda. Province de Soum, Burkina Faso*, „Cahiers d'Études Africaines" 1986, Vol. 22 (1), s. 9, 39, 44.

[58] Określenie „prawdziwi Kurumbowie" pojawia się tylko w królestwie Karo. Określa się tym mianem najstarsze rody Kurumbów, które jako pierwsze tam się osiedliły (według mitu zeszły po łańcuchu z nieba na ziemię – skałę): Tiron z Aribindy i Irge z Belehede. Rody te uważane są przez pozostałych Kurumbów za „prawdziwe", „czyste", ponieważ nie mieszały się z ludnością napływową, głównie Songajami.

[59] Znajduje się w północnej części Aribindy.

[60] Ród Werem (Songaj).

byli z siłą. Oni dają rozkazy. [...] Ród Tiron ma swoje odrębne ofiary, ale to oni są autochtonami, pierwszymi w Aribindzie" [inf. *Asendesa* Zina Sibiri].

Pierwszymi mieszkańcami Belehede i jej założycielami była rodzina Irge[61]. „To czyści Kurumbowie. To są potomkowie Nieba. „Ci, którzy zeszli z Nieba." Tak jak Tiron, zeszli z Nieba za pomocą łańcucha. W czasie schodzenia ktoś ich zauważył i krzyknął *porey*, wtedy łańcuch się zerwał, część ludzi zeszła na Ziemię, a inni zostali pociągnięci przez łańcuch do góry" [inf. Koundaba Abdoulay, Maiga Alou, Badini Issa]. Irge zeszli na skałę Somga[62], po jej opuszczeniu zbudowali wioskę, dopiero później przenieśli się w rejon Belehede. Aktualnie, w Belehede, liczą około 30 osób [inf. Irge Alou]. Szef rodu Irge sprowadza deszcz, dlatego są bardzo poważani w lokalnej społeczności [inf. Maiga Alou]. Współczesne społeczeństwo Kurumbów Karo tworzą nie tylko autochtoni, lecz przede wszystkim rody Kurumbów i Songajów, którzy przybyli później.

2. Etnogeneza Kurumbów Karo

Kurumbowie mieszkający w królestwach Lurum i Pela są etnicznie jednolici. Mogło dochodzić i oczywiście dochodziło do mieszania się z innymi ludami, nie miało to jednak większego wpływu na ich kulturę. W przypadku Kurumbów mieszkających w królestwie Karo sytuacja jest nieco inna. Na autochtonów, najstarszego osadnictwa Kurumbów (prawdopodobnie wymieszanych z Dogonami), nawarstwiły się późniejsze fale migracyjne. Przede wszystkim przybyły w okolice Aribindy grupy Songajów, nieco później nowa fala Kurumbów, a także niewielkie grupy Mossi. Dlatego też język Kurumbów Karo jest inny niż ten, którym posługują się Kurumbowie w królestwach Pela i Lurum.

---

[61] „Nazwa rodu pochodzi od wchodzenia i schodzenia po łańcuchu" [inf. Irge Alou].

[62] Wysokość względna około 100 metrów, znajduje się około 15 km na północ od Belehede [inf. Irge Alou].

Tradycja ustna oraz spisana przez Koundaba Douramane Laribou[63] „Historia Belehede" przekazują, że w zamieszkałym przez Songajów Tendrima[64] doszło do walki o władzę między dwoma braćmi, starszym Seracha i młodszym Ousmana. W wyniku nieporozumienia Seracha opuścił Tendrima[65] wraz ze swoimi ludźmi. W trakcie wędrówki osiedlili się oni w Serabangou, gdzie pozostali przez 40 lat. Tam też doszło do konfliktu z Peulami, którzy chcieli ich sobie podporządkować. W wyniku wojny zostali zepchnięci do Hombori, gdzie wodzem wybrano najstarszego z grupy Koro Boukari[66]. Zmarł on w trakcie długiej wędrówki, a nowym królem został Saidou. W tych czasach bydło Peulów często wchodziło na pola Kurumbów, wyrządzając szkody, co było przyczyną wybuchu wojny, w wyniku której Kurumbowie musieli uciekać i rozprzestrzenili się na dużym obszarze. Osiedlili się w Ponsa, Dofia, Sergoussaouma i Aribindzie, która stała się stolicą królestwa.

Najważniejszym rodem Kurumbów Karo są Maiga, którzy pełnią funkcję *Karyo*, z pochodzenia są Songajami, a przybyli znad Nigru[67]. „Kiedy byli [przodkowie] w Tendrima i Serabango, nazywano ich Sonray. [...] Teraz wszyscy staliśmy się Kurumbami, ponieważ nie mówimy w języku Sonray" [inf. Koundaba Dramani, Zare

---

[63] Podobnie jak „kronika Toulfe", została napisana odręcznie po francusku na luźnych kartkach z zeszytu; oryginał znajduje się w Belehede w domu autora. Jeden z informatorów przepisał dokument i przesłał mi go pocztą.

[64] Tendrima znajduje się nad Nigrem, na północ od Mopti i już w XIV wieku było rozwiniętym miastem, zob. M. Małowist, *Państwa Sudanu Zachodniego w późnym średniowieczu*, Warszawa 1964, s. 205.

[65] Wyjście z Tendrima było spowodowane upadkiem tego miasta wskutek wojny domowej toczonej w 1588 roku z władcą Songaju Askia Ishak II.

[66] Według innych źródeł, Maiga Boukari przybył jako pierwszy na teren dzisiejszej Aribindy w bliżej niesprecyzowanym czasie, zob. G. Dupré, D. Guillaud, op. cit., s. 39.

[67] Zanim grupy Songajów przybyły z Tendrima oraz Gao i zasymilowały się z Kurumbami, traktowali ten kraj jak część królestwa Songaj. Według J. Roucha Aribinda była wioską Kurumei Songaj, krajem Kurumba założonym przez Songaj. Prowincja ta zanikła w 1690 roku wraz z utworzeniem przez Peulów w rejonie Dori państwa Liptako, zob. J.-Y. Marchal, op. cit., s. 480–481.

Boukare]. Wskutek przemieszania z Kurumbami zostali oni zasymilowani i dzisiaj uważają się za Kurumbów. „Jestem Kurumba z pochodzenia Sonray. Moja rodzina to Maiga z pochodzenia Belehede. Jestem tubylcem" [inf. Maiga Tomgode]. Pierwszym władcą Aribindy był Hankuba z Gao, miał córkę Saretion, która wyszła za przybyłego z Boulsa wodza Daogo z plemienia Mossi, który później przybrał nazwisko Maiga[68]. Wielu informatorów podkreślało z dumą, że ta para małżonków założyła także i ich osadę. Trudno dociec, czy rzeczywiście są oni założycielami wiosek w pobliżu Aribindy, niemniej tradycja ustna to w nich widzi założycieli.

Z Tendrima przybył również inny ród Songajów – Werem, którego członkowie do dzisiaj pełnią funkcję *Kesu*[69]. Oprócz zarządzania *Kesu* jest także odpowiedzialny za intronizację nowego *Karyo*. Aktualny *Kesu* jest trzydziestym z kolei[70] [inf. *Kesu* Werem Alzouma]. Przyjmując wcześniejsze obliczenia (6 władców/stulecie), mogę stwierdzić, że migracja z Tendrima miała miejsce około 500 lat wcześniej, na początku XVI wieku, czyli 100 lat wcześniej niż podaje kronika *Tarikh el-Fetach*. Prawdopodobnie migracja rozciągnięta była w czasie. *Kesu* podaje wyraźnie: „byliśmy tutaj pierwsi, jesteśmy autochtonami" [inf. *Kesu* Werem Alzouma]. Z powyższego cytatu

[68] Obecny *Karyo* uważa, że „Saretion to znaczy: kobieta, która przybyła. To prawdziwy sens tego słowa. Zadano mu (Daogo) pytanie, co robi tutaj, zważywszy na odległość z Bulsa. On powiedział, że to z powodu wodzostwa. Nasz ojciec zmarł i ja i mój młodszy brat złożyliśmy nasze kandydatury. Nie mogłem pozostać w rodzinnej wiosce i odszedłem.... Pierwszy wódz Maiga (w Aribindzie) powiedział: zostańcie tutaj obok mnie.... Kiedy umrę, przekażę władzę mojej córce, a więc będziesz miał okazję stać się szefem Aribindy i oddam ci moją córkę. W ten sposób został. Nazywał się Daogo, był Mossi. Z rodu królewskiego Bulsa z Yatengi. I przybrał nazwisko Maiga, i wszyscy staliśmy się Maiga" [inf. *Karyo* Maiga Belko].

[69] W języku *koromfe* oznacza to „ten, kto tu przybył (pierwszy) i ten, kto tu zarządza" [inf. *Kesu* Werem Alzouma, *Asendesa* Zina Sibiri].

[70] Potrafi on wymienić wszystkich poprzedników. Nie udało mi się otrzymać kompletnej listy *Karyo*, dlatego czas przyjścia Songajów z Tendrima obliczam na podstawie listy *Kesu*.

wynika, że ród Werem jako pierwszy przybył z Tindrima do Aribindy, jeszcze przed rodem Maiga[71].

Ród Zina przybył w okolice Aribindy około 1780 roku ze wschodniej Yatengi; jego członkowie są Kurumbami, którzy uciekali przed prześladowaniami ze strony Mossi. Uważani są za „panów deszczu i wiatru". Decyzją *Kesu* pełnią funkcję *Asendesa*[72] [inf. *Asendesa* Zina Sibiri; por. Dupré, Guillaud 1986: 46]. Współcześni Kurumbowie z królestwa Karo są mieszanką autochtonów Kurumbów oraz populacji, które przybyły w trakcie późniejszych migracji.

3. Założenie królestwa Karo

Przed przybyciem w rejon Aribindy i Belehede Songajów z północy i Kurumbów z zachodu (Yatenga), mieszkali tutaj autochtoni (Dogonowie oraz Kurumbowie z rodów Irge i Tiron). Przybywając do Karo, Kurumbowie i Songajowie określali pierwszeństwo, które było podstawą do rozdzielania funkcji w społeczeństwie. Problem pierwszeństwa ludzi, którzy „zeszli po łańcuchu", spychano na dalszy plan[73]. Widać to wyraźnie w momencie pytania o założyciela miejscowości. Informatorzy wśród założycieli najpierw wymieniają swoich przodków. Po zadaniu wnikliwych pytań stwierdzają, że rzeczywiście, kiedy przybyli do Aribindy czy Belehede, byli już tam autochtoni.

Wspomniana wcześniej wojna z Peulami rozrzuciła Kurumbów na dużym obszarze, w wyniku czego powstały kolejne miejscowości. Najważniejszymi wśród nich są Belehede oraz stolica regionu – Aribinda. Według różnych informatorów założycielem Aribindy był

---

[71] Niektórzy informatorzy podkreślają wręcz, że członkowie rodu Werem są takimi samymi autochtonami jak Tiron [inf. Douna Ousman].

[72] W społeczności Kurumba Karo, podobnie jak Kurumba Pela, nie występuje funkcja *Falao* (jeden z kapłanów), właściwa tylko dla Lurum.

[73] Informatorzy najpierw określają pierwszeństwo rodów funkcyjnych. Zadając pytania szczegółowe, można się dowiedzieć, że to rody Tiron czy Irge były pierwsze.

władca Hankuba [inf. *Karyo* Maiga Belko] lub Sorba, który tam zmarł[74].

Kurumbowie wygnani przez Peulów do Ponsa po 40 latach przebywania tam wrócili do Belehede i uznali zwierzchność *Karyo* z Aribindy[75]. Według tradycji ustnej „(w Sergusoma) panował głód. Spędzili tam 42 lata, ale głód ich porozrzucał. Poszli więc w miejsce, które nazywa się Ponsa i wrócili do Belehede, i stąd już się nigdzie nie przeprowadzili. [...] Założycielami Belehede byli Gonkona i Serasa. [...] W trakcie przeprowadzek mieszkali w Dofia. I w Dofia przyjęli język *kurumfe*. I po przybyciu tutaj mówili już w języku *kurumfe*. Wcześniej ich ojczystym językiem był sonray" [inf. Koundaba Dramani, Zare Boukare]. Aktualnie w Belehede panuje 21. wódz[76]. Przyjmując, tak jak w poprzednich obliczeniach, że w ciągu stulecia panuje 6 władców (wodzów), możemy stwierdzić, że migracja, o której była mowa, miała miejsce w połowie XVII wieku. Miejscowość Belehede istniała zaś wcześniej, mieszkali tam już Irge, którzy przybyli z okolic skały Somga.

Współcześni Kurumbowie Karo są mieszanką Songajów z Tendrima i rejonu Gao [inf. *Karyo* Maiga Belko], Kurumbów z pierwszej (przybyłej z Tera) i drugiej fali osadniczej (z królestwa Pela) oraz nielicznych Mossi. Druga fala migracyjna Kurumbów pojawia się około 1780 roku. Tworzą ją Kurumbowie Pela[77] z Yatengi, którzy

[74] Według wierzeń Kurumbów tam, gdzie jest pochowany władca, ludziom się dobrze powodzi, dlatego delegacje udawały się do Aribindy, aby zabrać ciało do siebie. Nikomu jednak nie udało się znaleźć miejsca pierwotnego pochówku władcy. „I dla Fulse wszędzie tam, gdzie będzie pochowany Sorba, ta wieś będzie mogła się dobrze rozwijać. Tam poszła delegacja, która była w Aribindzie, aby zabrać ciało i pochować w Tingoma, i do dziś nikt z ludu Belehede nie zna miejsca pochówku Sorba", zob. D. L. Koundaba, *L'histoire de Belehede*, Belehede 2004 (rękopis).

[75] W Belehede nie ma ani *Asendesa*, ani *Kesu*, teren ten podlega *Asendesa* i *Kesu* z Aribindy.

[76] D. L. Koundaba, op. cit.

[77] Pochodzili oni z wiosek Tolu i Ouindigui, później dołącza do nich rodzina Tao z Taoboulli. Kurumbowie z Tolu osiedlili się w Aribindzie w dzielnicy Tolu. Natomiast rodzina Tao początkowo osiedliła się w Gasseliki (na południe od Aribindy), a wskutek kolejnych ataków Mossi przeniosła się do Aribindy.

musieli opuścić swój kraj wskutek prześladowań ze strony władców Mossi. W późniejszym okresie przybyli jeszcze Mossi z Boulsa[78], którzy przejęli od Songajów wodzostwo[79] [inf. *Karyo* Maiga Belko]. Wraz z napływem kolejnych fal migracyjnych ukształtowała się społeczność Kurumbów Karo. Informator tak relacjonuje te wydarzenia: „pierwsi są Sonray, którzy przybyli z Tendrima, z Mali. Byli również Tiron, którzy byli na tej dużej górze (skała Wassa). Jedni mówią, że to Werem, inni mówią, że to Tiron. Później byli Kiergu, którzy przybyli z Tolo z Ouindigy, region Yatenga, następnie Badini, Tao i Zina" [inf. Maiga Nangoma]. Kurumbowie przybyli z Yatengi[80] zachowują funkcję władcy ziemi *Asendesa*, zaś drogą uzgodnień i rywalizacji między arystokracją Mossi i Songaj zostaje obsadzona główna funkcja w kraju – *Karyo*[81].

Wskutek wejścia Peulów do wschodniego Lurum (XVIII wiek) miało miejsce przegrupowanie Kurumbów[82]. Dotychczas terytorium zamieszkałe przez Kurumbów było jednolite, teraz zostało przedzielone przez Peulów. W ten sposób królestwo Karo zostało oddzielone dość dużą odległością (około 100 km) od królestw Lurum i Pale. Na początku XX wieku przybywa do Aribindy rodzina Lompo (Gurmancze). Musiała opuścić swoje rodzinne tereny w okolicy Fada N'Gourma z powodu nieporozumień związanych z sukcesją władzy. „Przybyliśmy do Aribinda z powodu naszych przodków, jeden chciał być wodzem i drugi chciał być wodzem. Jeden powiedział, że jeśli nie uda mu się być wodzem, to się przeprowadzi. Nie udało mu się

[78] Legendarnym założycielem był Daogo, jego małżonką została Saretion z plemienia Songaj przybyła z Tendrima. Informatorzy twierdzą, że założyli Aribindę [inf. *Karyo* Maiga Belko] i Wilao [inf. Maiga Saydou].

[79] Legenda o Saretion i Daogo, zob. G. Dupré, D. Guillaud, op. cit., s. 5, 46, 47.

[80] Konkretnie z królestwa Karo podporządkowanego Yatendze.

[81] D. Guillaud, *Sociogenèse et territoire dans l'Aribinda (Burkina Faso). Le système foncier et ses enjeux*, „Cahiers ORSTOM" (Série Sciences Humaines) 1990, Vol. 26 (3), s. 315.

[82] P. D'Aquino, *Du sable à l'argile. L'occupation de l'espace dans le Djelgodji (Nord-Burkina Faso)*, „Cahiers d'Études Africaines" 1996, Vol. 32 (2), s. 325–326.

zdobyć wodzostwa, a więc przybył tutaj" [inf. Lompo Sibiri]. Od 1920 roku nastąpił napływ nowych fal migracyjnych. Byli to rolnicy uciekający przed uciskiem kolonialnym[83].

Stosunek Kurumbów do kolonizacji

Tereny obecnej Burkiny Faso zostały w latach 1895–1901 podporządkowane przez Francuzów; opór stawiały tylko państwa Mossi. W tradycji ustnej Kurumbów Mossi traktowani są jako wrogowie, dlatego też walki Mossi przeciw Francuzom niewiele ich interesowały. Taką interpretację historii potwierdzają słowa mego informatora. „Mossi chcieli panować, grabili wioski, zabijali. To Mossi wywołali wojnę, a nie Kurumbowie i Dogonowie. Kiedy biali przybyli, Mossi im się opierali i dlatego była wojna między białymi a Mossi" [inf. Ganame Bedare]. W Ouahigouya w maju 1895 roku władca Yatengi – *Naba* Patougou – podpisał z kapitanem M. Destenave traktat, na mocy którego państwo Yatenga stało się protektoratem francuskim[84].

Do kraju Kurumbów wojska francuskie dotarły pod wodzą kapitana Danteresa w kwietniu 1897 roku[85]. Dzięki zawartemu wcześniej traktatowi nie doszło do żadnych walk. W lokalnych kronikach również wspomina się o tym fakcie: „Za czasów *Pelayo* Samande pierwsi biali przybyli do Toulfe. On ich zaprosił z wielką mądrością, ale odmówił im niektórych miejsc, które oni chcieli. Tak oto kończy się czas eksploatacji niewolników pod rządami *Pelayo* Davekian"[86]. Kurumbowie relacjonują wejście Francuzów do ich kraju bez emocji, podkreślają wręcz, że ich zapraszali. Traktują Francuzów nie jako zwycięzców, którzy siłą zajęli ich kraj, lecz jako gości, dlatego też nie

[83] D. Guillaud, op. cit., s. 317.
[84] M. Izard, op. cit., s. 138.
[85] Gatelet, *Histoire de la conquęte du Soudan français (1878–1899)*, Paris 1901, s. 360.
[86] G. Ganami, op. cit.

na wszystko im pozwalają. Pogardliwie wyrażają się o niektórych ludach, które uciekały przed Francuzami. „Mieszkańcy Burkina[87] nie uciekli przed Dogonami ani przed białymi. Robili wszystko, co biali im kazali. Biali wzięli ich dzieci do szkoły i nauczyli ich wielu rzeczy, ale Dogonowie uciekli i nie skorzystali z tych rad" [inf. *Lurumyo* Konfe Hamidou *Sigiri*]. Podkreślają w ten sposób korzyści, które wyciągnęli z przybycia białych.

* * *

Dominacja francuska na tym terenie trwała prawie 70 lat. Burkina Faso (dawniej Górna Wolta) proklamowała niepodległość[88] 5 sierpnia 1960 roku[89]. Organizując nowe państwo, w podziale administracyjnym uwzględniono granice dawnych królestw istniejących jeszcze w okresie przedkolonialnym. Historyczna granica między Djilgodji i Yatenga stała się współczesną granicą administracyjną między regionami i prowincjami współczesnego państwa Burkina Faso. Państwu Yatenga odpowiada współczesny Region Północny, natomiast państwu Djilgodji Prowincja Soum (w Regionie Sahel). Z kolei granica między Djilgodji a Yatengą pokrywa się z granicą między królestwami Kurumbów Pela i Lurum. Pela, zdominowane przez Mossi, było częścią Yatengi, a podporządkowane przez Peulów Lurum leżało w granicach Djilgodji [inf. Dicko Amadou; Sawadogo Almisi][90].

---

[87] Informator używa tego określenia w stosunku do wszystkich mieszkańców Burkiny Faso.

[88] 21.01.1959 roku ówczesna Górna Wolta ratyfikowała konstytucję Federacji Mali, stając się tym samym jej częścią. W marcu tegoż roku wycofała się jednak z Federacji, zob. M. Tymowski, *Historia Mali*, Wrocław–Gdańsk 1979, s. 377.

[89] L. Ratajski, *Afryka*, Warszawa 1966, s. 265.

[90] Wioski: Dobo, Hite i Kobo należą do Kurumba Pela, tym samym do Yatengi. Natomiast wioski Pobe-Mengao, Gargaboule, Zana, Namsiguia aż do Bourzanga należą do Lurum, czyli Djilgodji, por. M. Izard, op. cit.,

Niepodległość przyniosła wiele zmian, głównie politycznych. Zawirowania i zmiany rządów jednak w niewielkim stopniu miały wpływ na życie codzienne Kurumbów. Poważnemu osłabieniu uległa natomiast rola wodzów, bo współczesna administracja narzuciła im swoją zwierzchność. Władza wodzów ogranicza się tylko do spraw związanych z tradycją. Pełnią oni funkcje reprezentacyjne, organizują tradycyjne święta, są elementem łączącym Kurumbów. Nadal stanowią ważną część tożsamości Kurumbów.

BIBLIOGRAFIA

Amselle J.-L., *Ethnies et espaces: pour une anthropologie topologique*, w: *Au coeur de l'ethnie: ethnie, tribalisme et État en Afrique*, ed. J.-L Amselle, E. M'Bokolo, Paris 1999.

D'Aquino P., *Du sable à l'argile. L'occupation de l'espace dans le Djelgodji (Nord-Burkina Faso)*, „Cahiers d'Études Africaines" 1996, Vol. 32 (2).

Brasseur G., Le Moal G., *Cartes ethno-démographiques de l'Afrique Occidentale*, nr 3 et 4, Dakar 1963.

Buchalik L., *Historia Kurumbów z Lurum (Burkina Faso)*, „Materiały Zachodnio-Pomorskie" 2000, t. 46.

Dieterlen G., *Note sur les Kouroumba du Yatenga Septentrional*, „Journal de la Société des Africanistes" 1939, Vol. 9.

Dupré G., Guillaud D., *Archéologie et tradition orale: contrubition a l'histoire des espaces du pays d'Aribinda. Province de Soum, Burkina Faso*, „Cahiers d'Études Africaines" 1986, Vol. 22 (1).

Ganame G., *Historique de village de Toulfe depuis sa creation*, Toulfe 2004 (rękopis).

Gatelet, *Histoire de la conquęte du Soudan français (1878–1899)*, Paris 1901.

Guillaud D., *Sociogenèse et territoire dans l'Aribinda (Burkina Faso). Le système foncier et ses enjeux*, „Cahiers ORSTOM" (Série Sciences Humaines) 1990, Vol. 26 (3).

Izard M., *Le Yatenga précolonial. Un ancien royaume du Burkina*, Paris 1985.

Koundaba D. L., *L'histoire de Belehede*, Belehede 2004 (rękopis).

Małowist M., *Państwa Sudanu Zachodniego w późnym średniowieczu*, Warszawa 1964.

Marchal J.-Y., *Vestiges d'occupation ancienne au Yatenga (Haute Volta). Une reconnaissance du pays Kibga*, „Cahiers ORSTOM" Série Sciences Humaines, 1978, Vol. 15(4).

Ratajski L., *Afryka*, Warszawa 1966.

Schweeger-Hefel A.-M., *Les insignes royaux des Kouroumba*, „Journal de la Société des Africanistes" 1962, Vol. 32 (2).

Schweeger-Hefel A.-M., *Approches historiques des Nyonyosi en Haute-Volta*, „Zeitschrift für Etnologie" 1983, Bd. 108 (1).

Schwegeer-Hefel A.-M., Staude W., *Die Kurumba von Lurum*, Wien 1972.

Staude W., *La structure de la chefferie chez les Kouroumba de Louroum (Haute-Volta septentrionale)*, „Anthropos" 1962, Vol. 57.

Stöâel A., *Zur geschichte der Nyonyose in Riziam und Ratenga, Burkina Faso*, „Archiv für Völkerkunde" 1986, Bd. 40.

Tymowski M., *Historia Mali*, Wrocław–Gdańsk 1979.

Vansina J., *A Comparison of African Kingdoms*, „Africa" 1962, Vol. 32 (4).

Vorbrich R., *Wodzostwo*, w: *Słownik Etnologiczny. Terminy ogólne*, pod red. Z. Staszczaka, Warszawa–Poznań 1987.

Lista informatorów

Lp.	Nazwisko i imię Funkcja społeczna	Data urodzenia	Lud	Religia	Miejscowość
1	Badini Issa	1952	Kurumba	Muzułmanin	Kénou
2	Boena Daogo	~1920	Kurumba	tradycyjna	Pobe-Mengao
3	Dicko Amadou Mamadou	~1965	Peule	Muzułmanin	Barraboule
4	Douna Ousman	1965	Dogon	Muzułmanin	Aribinda
5	Ganame Bedare Solam	1928	Kurumba	Muzułmanin	Dambatao
6	Ganame Hassami	1977	Kurumba	Muzułmanin	Toulfe
7	Ganame Noma	1925	Kurumba	Muzułmanin	Soffi
8	Ganame Tenga	~1920	Kurumba	tradycyjna	Yoro
9	Ganame Yamnea Nabasano Pelayo	1925– –15.09.2006	Kurumba	tradycyjna	Toulfe
10	Goro Agadou	~1950	Dogon	Muzułmanin	Dinangorou
11	Irge Alou	~1950	Kurumba	tradycyjna	Belehede
12	Konfe Boulia Atigre	1918	Kurumba	tradycyjna	Zana
13	Konfe Hamidou (Medo) Sigiri Lurumyo	~1925	Kurumba	tradycyjna	Pobe-Mengao
14	Koundaba Dramane	~1940	Kurumba	Muzułmanin	Belehede
15	Koundaba Abdoulay	~1950	Kurumba	Muzułmanin	Belehede
16	Lompo Sibiri	~1940	Gurmancze	tradycyjna	Aribinda
17	Maiga Alou	~1950	Kurumba	Muzułmanin	Belehede
18	Maiga Belko Karyo	~1940	Kurumba	Muzułmanin	Aribinda
19	Maiga Boukare	1980	Kurumba	Muzułmanin	Belehede
20	Maiga Nangoma	~1950	Kurumba	Muzułmanin	Aribinda
21	Maiga Saydou	~1950	Kurumba	Muzułmanin	Wilao
22	Maiga Tomgode	~1955	Kurumba	Chrześcijanin	Gao/Belehede
23	Maiga Yembraogo	~1960	Songaj	Muzułmanin	Dotoka/Toka
24	Sawadogo Adama	1964	Kurumba	Muzułmanin	Pobe-Mengao
25	Sawadogo Almisi	1926	Kurumba	tradycyjna	Pobe-Mengao
26	Sawadogo Kirsyamba	1930	Kurumba	tradycyjna	Pobe-Mengao
27	Sawadogo Palogoba	~1930	Mossi	tradycyjna	Kourpele
28	Sawadogo Sino	1923	Kurumba	tradycyjna	Pobe-Mengao
29	Tiron Seme	~1925	Kurumba	tradycyjna	Aribinda
30	Werem Alzouma	~1910	Kurumba	tradycyjna	Aribinda
31	Zare Boukare	~1930	Kurumba	Muzułmanin	Belehede
32	Zina Sibiri	1929	Kurumba	tradycyjna	Aribinda

THE KURUMBA'S CHIEFS AND THEIR KINGDOMS (BURKINA FASO)

SUMMARY

The Kurumba are farmers who inhabit northern part of Burkina Faso and a few villages of the neighbouring Republic of Mali. The Kurumba settled in the territory which they currently occupy in the thirteenth century. Since then they have established a few separate political organizations called kingdoms in literature. In the central part of the Kurumba territory there is the Kingdom of Lurum, to the east there is the Kingdom of Pela and to the west the Kingdom of Karo.

The highest authority in the kingdom lies in the hands of a chief (a king) – *Ayo-* who was identified with the kingdom and whose prosperity was associated with the prosperity of the kingdom. Theoretically his power was absolute. In the Kurumba villages an important role is also played by the landowners – *Asendesa* – who are the descendants of the first settlers. The power of *Ayo* is bestowed on him by the Mossi Chiefs, who have subdued the Kurumba Kingdoms, whereas the power of *Asendesa* comes straight from the ancestors. The Kingdom of Lurum was probably the first dominating kingdom as it has the longest genealogy of kings and the body of its legends is the most elaborate. The Kingdom of Pela came into existence in the territory invaded by the Yatenga (established by Mossi) most probably in the first half of the eighteenth century. The long and complicated process of creating the Kingdom of Karo started in the middle of seventeenth century with the Songay arrival.